

ՉՈՐՍՀԱՐԻՐԱՄԵՍԱԿԻ ԱՌԹԻԻ

Սիրելի Գաղաղեան .

Հայ Գրականութեան 12րդ թիւը հայերէն տպագրութեան Չորսարիւրոճեակին նուիրելու առիթով ինձմէ ալ բան մը ուզած էիք, յարմար դրութիւն մը: Չուզեցի անմիջապէս պատասխանել որովհետեւ ուրիշ զբաղումներ բռնած էին զրիչս, և սակից գտա 1912 տարին ամբողջ Չորսարիւրամեակ է, և հարկ էր որ այս հասկըցողութեամբ ծրագրուէր տօնախմբութիւնը և ամբողջ տարուան մէջ, հայութեան այլ և այլ հասուածները տօնախմբէին հայ ազգային յառաջդիմութեան հոյակապ հանդուսներուն ամենէն լուսաւորը: Այսպէս շեղու ստեղծութիւնը պաշտօնական կեդրոնները անտարբեր մնային. և հիմայ սադին անդին եղած նախապատրաստութիւններ և հանդէսներ հապճեպ նկարագիր մը ունին, և ըստ խշատ մեծ ալ արժէք մը չեն ներկայացներ: Մենք հայերս այսպէս ենք արդէն. գործել, կազմակերպել չգիտենք. կը գործենք անապարանքով և առանց տեսական կազմակերպութեան: Վերջը կը մտածենք սակայն լուսագոյնը, բայց այլևս առիթը խոյս տուած կ'ըլլայ արդէն: Հայուն վերջին խելքը ասոր համար թանկագին է: «Կեանքըն (=նայուն) սօնրափի ազը պեկիմ օրս» կ'ըսէ թուրքը:

Բայց խնդրին գանք: Ըստ իս Հայկական Տպագրութեան պէս հանդէսի մը համար տարիներ առաջ պէտք էր պատրաստուել, եթէ այդ հանդէսը պատմական նշանակութիւն մը պիտի ունենար, եթէ անիկա պիտի ըլլար Հայ Ազգին լուսաւորութեան, յառաջդիմութեան, գեղարուեստական ճաշակին արտայայտութիւնը իր բովանդակ ինքնուրոյնութեամբ: Եթէ այսպիսի պատմական մեծութիւն մը, հոյակապութիւն մը պիտի չկրնայ մարմնացնել այդ արտայայտութիւնը, անշուշտ աւելի լաւ պիտի ըլլար չընել ո և է հանդէս և տօնախմբութիւնս վասնզի հայերէն տպագրութեան ամէնօրեայ յառաջացումը, շնորհիւ Եւրոպոյ և Ամերիկայի արուեստագիտական նորութիւններու և նրբութիւններու, ինքնին տօնախմբութիւնը, փառաւորումը կը հանգինադրէ:

Ազգը ամբողջ այգպիսի հանդէսի մը պատրաստելու և լուսաւորելու համար անհատեշտ էին հիմնական, լուրջ, օգտակար պատրաստութիւններ, որոնց կեդրոնը պէտք էր կազմեր իսպոնիսի սպագրութեան, պատմութիւն մը, ոչ այնպէս ինչպէս մինչև հիմայ գրուած է կամ առաջարկուած է գրուել, զոր օրինակ, Թիֆլիզի Հրատարակչանին կողմէն այլ բոլորովին նոր ծրագրով: Այդ ծրագրերը, իմ կարծիքով, պիտի ըլլար շատ պարզ, բայց շատ պերճախօս: Այդ գործը ոչ միայն բովանդակելու է հայերէն տպագրութեան գեղեցկօրէն գրուած անթերի պատմութիւնը սկիզբէն մինչև 1912, այլ նաև տարագրական արուեստի զարգացման պատմութիւնը, ասոր համար պէտք է նմանահանութիւններ ընել այն բոլոր տպագիր գիրքերէն, որոնք արուեստի զարգացման կայքերը (étape) ցոյց կուտան: Առաջին անգամ տպագրուած Ռուբարագիրի կամ Պատարագամատոյցի, մինչև այսօրուան հրաշալի գեղեցկութեամբ տպագրուած գլուխ գործոցները, ինչ ուղարու գտնադրմանութիւն յառաջդիմական ինչ աստիճանաւորում: Հին ձեռագիրներն ու տպագիրները ճանչցողներ ասանց դժուարութեան զխտած են ար-

ուեստագիտական այս զարգացումը: Այս մասին մանրամասնութեան մտնել այստեղ, արդէն կը նշանակէ սկսիլ գրել այդ պատմութեան մէկ մասը: Հին տպագիրներու դասաւորումը և անոնցմէ գաղափարուած ու կազմապարուած նմանահանութիւնները շատ թանկագին և շատ հետաքրքրական արդօ՞ւմ մը պիտի ստեղծէին, և այս խօսուն, պերճախօս պատմութիւնը հիմնական շատ բաներ պիտի սորվեցրնէր մեզ, և զեզարուեստի պատմութեան տեսակէտով ալ անգնահատելի արժէք մը պիտի ներկայացնէր:

Հայերէն տպագրութեան նուիրուած այսպիսի հոյակապ պատմութեամբ լուսաւորուած հայեր՝ իսկապէս գիտակցութեամբ և ինքնածին խանդավառութեամբ պիտի մասնակցէին Չորհարիւրամեակի Տօնախմբութեանց, և, իրրեւ յիշատակ այս պանծալի գէպքին, շատ գիւրութեամբ պիտի տային անոնք իրենց սակիներն ու լու մտները գրամագլուխներ (Փօնտեր) կազմելու՝ հայ գրականութեան և հայ գրագէտներու զարգացման և վարձատրութեան նպատակով:

Եթէ չեզաւ մինչեւ հիմայ այսպիսի ծրագրի մը առաջտրկը, թո՞ղ ըլլայ այսուհետեւ. գեւ ու չէ. վասնզի այս ատրի տլ, միւս ատրին ալ հեռու չեն Չորհարիւրամեակէն:

Ահա՛, կարճ կերպով, ի՞նչ որ ես պիտի ուզէի գրել Ձեր հանդէսին:

1912 Յունիս 16

ԱՅԿԻՐԻԱ

ԲԱՐԳԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Հ Ա Յ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Հ Ա Ի Ա Տ Գ Ը

(ՀԱՅ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՉՈՐՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ)

Տպագրութիւնը լոյս է: Այս անվիճելի է:
Այս բովանդակ աշխարհի ձկնաչոխ գա-
ւանանին է բեւեռից բեւեռ:

1:0

Իւ այդ անվիճելի լոյսը չորս դարէ ի վեր ծաթած է՝ գոյութիւնը այնքան վիճելի բուրբէր անցած Հայ ազգին վրայ:

×

Իր ճակատագիրով, իր գարաւոր երկունքներով ու տաղնապներով մեծ ապգտիկ ազգը, մի՛շտ, իր ամէնէն փոթորիկայից շրջաններուն խակ թեւերը բացած է գէպի նոր լոյսեր, գէպի կենդանի գաղափարներ: Եւ ըսել թէ գտնուած են անպատկասներ որ ճիւղացու մակդիրով որակած են գոյն:

×

Այս պզտիկ ազգը մեծ հաւատք մը ունեցած է: Ձայն մուօցած, ամէն բա-